

СТАНОВИЩЕ

По повод дисертационният труд на Любомира Стоилова Димитрова на тема

Икономика на общественото участие

От доц. Красен Станчев, научен ръководител

Общотеоретични достойнства на подхода

Предмет на изследване е случай на колективно решение по повод използването на ресурс. И двата процеса – решението и използването на ресурса – са регулирани всички равнища на правната система на страната: от конституцията (членове 18 и 42), през законите за полезните изкопаеми, опазването на околната среда и допитвания до практиката по прилагане на тази система нормативни актове.

Ресурсът в случая със землището на община Трън и полезните изкопаеми на тази територия (в частност руда с комерсиално разумно за използване съдържание на злато) към момента на изследването в дисертационния труд не е „капитал“ в точния смисъл на термина. Иначе казано, въпросното съдържание не е условие на по-добър живот, на бъдещо придобиване на доход и блага, ако употребя определенията на Бьом-Баверк,¹ доразвити от Торнстейн Веблен.²

То не е такива условие за никого – нито за хората от общината, нито за възможните концесионери на находището, нито в смисъл на доход на за икономиката на страната и приход в националния бюджет.

Социалноикономическите особеностите на казуса са две:

- Става дума за колективно решение;
- В миналото подобно използване на ресурса като капитал е част от историята на общината.³

¹ Eugen von Boehm-Bawerk, Capital and Interest, London and New York, McMillan & Co., 1891, The Positive Theory of Capital, Vol. II, Book I, chapters II-VI, available at: https://oll.libertyfund.org/title/smart-the-positive-theory-of-capital#f0183_label_124.

² Torstein B. Veblen, Boehm-Bawerk's Definition of Capital, and the Source of Wages, The Quarterly Journal of Economics, Volume 6, Issue 2, January 1892, Pages 247–250.

³ Това е първата концесия за добив на злато в България по минен способ, първата чуждестранна инвестиция на това поприще, след одържавяването и фалита на дружеството (1948-1953 г.), добиваната на територията на община Трън руда е суровина, която се преработва в други предприятия на цветната металургия до затварянето на мината през 1974 г., най-вече в МДК Пирдоп, сега Аурубис АД. Упадъкът на златодобива в общината е от началото на 1940-те години, причините са по-скоро в липсата на технология за добив на злато при относително ниско негово съдържание в рудата. Виж: кратък преглед на този период и източници за

Оттук произтичат няколко нетривиални предизвикателства за анализа в дисертационния труд на Любомира Димитрова, а именно:

1. Като всяко колективно решение и това в Трън е пропито с трудности и ефекти от рода на Парадокса на Кондорсе.
2. Тези ефекти не зависят от правната уредба както на концесионирането на права на ползване на полезни изкопаеми, така и на правилата за допитване, обществени обсъждания и разпределение на възнагражденията.
3. Миналият опит не дава основание да се смята, че за населението на общината са възниквали свързани с добива на злато проблеми за доходите или жизнената среда. По-скоро обратното. Например според регистъра на населените места след първата концесия през 1930-те населението на общината се увеличава, но след затварянето на добива от 1975 до 2020 г. намалява с 33.2%. В началото на периода намалението е по-рязко отколкото през следващите години.⁴
4. Стопанските решения, според най-подробният им известен досега анализ на Томас Соуел, се характеризират със „знание“, което мотивира някакво действие и е съчетание на идеи, виждания, факти, информация, илюзии, митове и правилни или неправилни тълкувания.⁵ Всичко това много добре се наблюдава в община Трън, именно в контекста на анализирания случай на обобществено участие.
5. В този смисъл е донякъде разбираемо, теоретически обяснимо как и защо решението е да не се използват полезните изкопаеми на територията на общината, въпреки всички достъпни общински данни, по всички статистически показатели да доказват, че общините с такова използване, особено след 2007 г., да са сред най-богатите (и често най-чистите) в страната.

Тези пет предизвикателства са анализирани в дисертационния труд със следните методологически предимства на подхода:

- Вместо да се опира само на анализа на вярванията и тълкуванията (макар да има и такъв елемент, доста подробно застъпен), ключът към доказателствата идва от сравнението между Трън, като казус на колективно решение, и други общини където няма допитване по повод концесии за добив на злато;

повече информация в: Красен Станчев. КАКВО НЕ ОТЧИТА ПРОКУРАТУРАТА ЗА ПРЕДИСТОРИЯТА НА ЗЛАТНАТА КОНЦЕСИЯ В ЧЕЛОПЕЧ. Публични политики, том. 11, бр. 3, октомври 2020, с. 31-33, достъпно на <http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/361/399>.

⁴ Виж динамиката на населението на гр. Трън в Регистъра на населените места на НСИ: <https://www.nsi.bg/nrm/show9.php?sid=4812&ezik=bul>. Както и за почти всички общини отрицателният прираст на населението започва през първата половина на 1980-те години и е установен с преброяването от 1985 г. (Оттогава досега, с малки и незначителни изключения на общинско и национално ниво – например има лек положителен механичен прираст през 2020 г. – тенденцията е отрицателна.)

⁵ Виж: Thomas Sowell, Knowledge and Decisions, New York, 1980, pp.: 4-5, 21-44.

- „Икономиката“, икономически подход към общественото участие е гарантиран от приложението на достиженията на трима нобелови лауреати на по икономика - Елинон Остром, Кенет Ароу и Роналд Коуз.

Не ми е известно това съчетание на „висока“ икономическа теория да е била у нас (пък и изобщо) прилагана към анализа на феномени на общественото участие в стопански решения на местно ниво. Достиженията на тези три лауреати не са единствените на които се опира анализът.

Като цяло, струва ми се, дисертационният труд показва доколко е евристично използваното на висока икономическа теория при анализа на проблеми на местното социалноикономическо развитие.

Достойнства на изложението и начина на работа

Публикациите на докторанта, свързани с нейния дисертационен труд, освен че са в реномирани издания и форуми, показват тънкоост в умението да се използват статистически данни.

Това умение вероятно е следствие на работата на Любомира Димитрова в НСИ.

Въпреки относително лесния личен достъп до такива данни, струва ми се, че едно от достойнствата на труда е, че изложението не претрупано със статистика. Прекомерното й използване би могло да подведе и автора, и читателите, като предизвика отклоняване на вниманието в ненужни подробности.

В съответната част на труда са използвани само пет набора статистически данни (демография, образование, условия на живот, пазар на труда и икономика) - за община Трън и общините за сравнение. Самото сравнение на данните е направено за достатъчно дълъг период, за да бъде изгладено влиянието на случайни стечения за обстоятелствата.

Това позволява да бъдат направени два извода, които според мен са от ключово значение:

- „Нито демографските, нито социално-икономическите характеристики на община Трън не я разграничават от Крумовград и Брезник“.
- „Липсва връзка между организирането на местен референдум в Трън и неговите социално-икономически и демографски характеристики“.

Според мен тези два извода са доказателство на общо-теоретическите обяснения на съотношението на знание и дейностни решения на Томас Суел. (Нека отбележа в скоби, че според Суел и редица други икономисти, включвайки себе си в тяхната група, решенията никога не са чисто икономически.)

От същата категория е наблюдението на феномена „рационално невежество“, първоначално многостранно анализиран от Мансър Олсън още през 1962 г. На него

Любомира Димитрова също няколкократно се спира и го преценява като присъствие и тежест при вземането на решения в община Трък и другаде. Заслужава да отбележа, че този феномен сравнително рядко се използва в България като обяснителен механизъм на общественото участие и нагласи към определени стопански развития.

Това придава допълнителна оригиналност на дисертационния труд.

По-важното обаче е, че следващата част от анализа показва по-какъв начин обществените вярвания и илюзии, разпространявани от медиите заедно с привидно или действително безспорни факти и информация, оказват влияние върху важни за обществените и стопански живот решения.

На пръв поглед, твърдението че общуването, медийните послания са част от политическото участие и поведение, и че имат съществено и не подлежащо на пренебрегване значение за стопанските решения, е тривиално. То обикновено се приписва на Маршал Маклуън, също датирано от средата на 1960-те години. Де факто обаче похватът е известен от началото на писаната политическа история на човечеството.⁶

Сложността е в анализа, а не в позоваването на феномена, което позоваване в крайна сметка нищо не доказва.

Тайната на подхода в дисертационния труд е в честотния анализ на посланията, оценките и изказванията по повод добива на злато в България през последните около петнадесет години. Той позволява на автора да покаже и прецени не само значимостта на отделни ключови думи, но да прецени и „авторитета“ им. При него властовата и друга обществена позиция се оказват от решаващо значение. Например очевидно е, че изказаните от премиер или председател на партия оценки могат да имат ефект, който е почти важен на инструкция, на заповед.

Убеден съм, че обобщаващите графики и аналитичните коментари в тази част на дисертационния труд са изключително оригинални и подлежат на доразвитие в много направления на анализа на функционирането на политическия процес, включително по повод приложимото в такива случаи законодателство и практика по повод ОВОС, обществени обсъждания и допитвания.

Това е направено само донякъде в частта, посветена на „Политика и институционална рамка“. Но по логиката на труда, оценката на приложимостта, достойнствата и несъвършенствата на институционалната рамка, са все пак не повече от важна част от целия труд. Тя показва значението на предхождащия анализ, но не можеше да бъде превърната отделна задача по усъвършенстването на общественото участие и политика.

⁶ Например обликът на древноримските императори и консули, известен ни от античните статуи в музеите, от характерните черти на лицето, позата и телосложението, са такива послание, обикновено отправяно от често посещавани обществени места или пътни магистралаи.

В тях има много полезен материал, който би гарантирал добър изход от всяко подобно усилие.

Лично обяснение и оценка

Един от моите, иначе сравнително незначителни, проблеми като ръководител на дисертационните усилия на Любомира Димитрова, бе че аз самият, поради различни стечения на обстоятелствата, познавам добре и съм участник както в създаването на част от правната рамка, така и в подготовката на концесионни анализи, ОВОС и преглед на отпечатъка на различни индустриални и миннодобивни начинания върху околната среда.

За мен това означаваше да внимавам да не влияя върху мисленето на докторанта с анализи, становища и други документи, които и в момента са в компютъра ми. Позволих си в тази тясна област само някои исторически препратки, източници и изследвания на общественото мнение, чиито публикувани резултати по една или друга бяха трудно за намиране.

Научното ми ръководство се състоеше предимно в споделяне на икономически теории и преразказ на класически източници по икономика на природните ресурси.

Личи си по публикациите, но самостоятелната работа на Любомира Димитрова бе на изключително високо равнище. Това ми позволи да я поканя за съавтор в един изключително сложен анализ на съдебните дела, свързани с прилагането на няколко основни закона за опазването на околната среда. Анализът бе по договор с министерството на околната среда и водите и показва насоките за подобряване на правната рамка. Засега опитите в тази насока не са сполучливи. Но и този доклад и дисертацията могат да бъдат и, струва ми се, ще бъдат използвани в бъдеще.

В заключение искам да отбележа следното:

1. Като ръководител предпочитам да оставя на рецензентите да оценят техническите и другите характеристики на дисертационния труд. Тук споделих само онези достойнства на работата, които ми изглеждат трудно забележими.
2. Според мен всички справки и самооценки на Любомира Димитрова са коректни, но някак не съвсем пълни. Това може би произтича от нейния стил – не съм го коментирал преди, който не е коментарен, а емпирично-фактологичен, ако може така да се каже. Интересно е например, че тя дори не включва всички свои публикации по темата на дисертационния труд, вероятно защото към тях няма пряко позоваване в текста.
3. Без сянка на колебание твърдя, че този труд съответства на най-добрите стандарти и препоръчвам на Любомира Димитрова да бъде присъдена аспирираната научна степен.

Красен Станчев